

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.091>

УДК 02:378.091.2](091)(477.54-25)“192”(045)

Н. В. Бабкова

кандидат історичних наук, завідувач навчальної лабораторії з музеєзнавства та пам'ятокознавства, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна
akademikxdak@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0347-0633>

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ДЕКАДІ ХХ СТ.

Стаття присвячена одній із важливих проблем загального бібліотекознавства — історії становлення вищої бібліотечної освіти в Україні. Розглянуто громадські і державні ініціативи щодо впровадження підготовки бібліотекарів вищої категорії на базі закладів вищої освіти. Простежено процес заснування факультету політичної освіти Харківського інституту народної освіти імені О. О. Потебні, на базі якого діяла книжково-бібліотечна секція, проаналізовано умови вступу до нього. Виявлено, що підготовка фахівців бібліотечної справи відбувалась як на основі соціально-економічних курсів, так і на базі профільних предметів у галузі книгознавства та бібліотекознавства. Навчальний процес забезпечувався кваліфікованими різногалузевими фахівцями. Перевага практичних занять над теоретичними сприяла отриманню професійних навичок кваліфікованого бібліотекаря впродовж усього періоду навчання.

Ключові слова: *історія вищої бібліотечної освіти, Україна, Харківський інститут народної освіти імені О. О. Потебні, Харківська державна академія культури.*

N. Babkova

Candidate of Historical Sciences, Head of the Educational Laboratory for Museum Studies and Monument Studies, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

THE INTRODUCTION OF HIGHER LIBRARY EDUCATION IN UKRAINE IN THE SECOND DECADE OF THE XX CENTURY

The purpose of the research is to characterize the process of training librarian specialists based on the analysis of available historiographical research and archival sources at the Faculty of Political Education of O. O. Potebnia Kharkiv Institute of Public Education.

The methodology. Methods of research that allow to solve the tasks and achieve the goal were historical approach, chronology, analysis and processing of archival documents, reconstruction, generalization and systematization.

The results. Considering the history of the formation and implementation of the educational process at the library and book section of the Faculty of Political Education makes it possible to determine the specifics of the training of librarians of the highest category, its saturation in the field of socio-economic and narrow-profile issues. The Faculty of Political Education of Kharkiv Institute of Public Education was the founder of higher library education in Ukraine

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The scientific novelty. The training of a modern librarian and information specialist requires consideration of society's requirements for access to information and provision of services. Overcoming the challenges of the time requires analyzing the experience of predecessors. The requirements for librarians were formulated in the second decade of the XX century., which were implemented on the basis of institutions of higher education. The used of the principle of the unity of theory and practice in the fields of library and book science contributed to the formation of specialists capable to of satisfy any needs of users of library services. Kharkiv State Academy of Culture is the successor of the traditions started by the Faculty of Political Education of Kharkiv Institute of Public Education.

The practical significance. The practical significance consists of the study of the history of higher library education, its formation in Kharkiv. The analysis of the theoretical and practical component of student training contributed to the understanding of the development of the main trends in library education. In the future, this will help restore the history of library education in institutions of higher education that were the predecessors of Kharkiv State Academy of Culture.

Keywords: *history of higher library education, Ukraine, O. O. Potebnia Kharkiv Institute of Public Education, Kharkiv State Academy of Culture.*

Актуальність теми дослідження. Святкування 95-річчя Харківської державної академії культури (далі — ХДАК) та 100-ліття вищої бібліотечної освіти спонукає до переосмислення історії найстарішої освітньої спеціальності академії — 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Становленню самостійного фаху передував складний етап зародження й інституціоналізації вітчизняної системи підготовки бібліотечних фахівців вищої категорії, що нерозривно пов'язаний із закладами вищої освіти — попередниками ХДАК. Одним із таких був факультет політичної освіти Харківського інституту народної освіти імені О. О. Потебні (далі — ХІНО), на базі якого функціонувала книжково-бібліотечна секція. Саме її випускники започаткували традицію забезпечення бібліотечних установ спеціалістами вищої категорії. Тривалий час історія функціонування факультету і зазначеної секції перебувала поза увагою профільних науковців. Запровадження до архівної мережі України цифрових технологій активізувало процес заповнення наявних лакун в історії вищої бібліотечної освіти та закладів, які її впроваджували. Дослідження історії розвитку ХДАК отримало новий етап.

Постановка проблеми. Інформатизація та віртуалізація сучасного суспільства актуалізує нові виклики перед бібліотеками як інформаційно-науковими та освітніми центрами. Необхідність забезпечення потреби громадян у доступі до інформаційних джерел і послуг, супроводі різних видів людської діяльності значно розширили функціональні повноваження бібліотечних працівників. Сучасні бібліотекарі — це фахівці інформаційно-консультативних центрів, що задовольняють різнопланові запити відвідувачів. Нова професійна реалізація бібліотечних працівників сприяє підготовці висококваліфікованих фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної

справи, спроможних розробляти, зберігати й розповсюджувати інформаційні ресурси, застосовувати інформаційно-комунікаційні технології. Кваліфікативні зміни в професійній підготовці фахівців бібліотечної сфери нерозривно пов'язані з вивченням освітнього вітчизняного досвіду, фундаментом якого є факультет політичної освіти Харківського інституту народної освіти імені О. О. Потебні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічне висвітлення питань, пов'язаних зі становленням вищої бібліотечної освіти в Україні, знайшло відображення в наукових працях А. А. Соляник (2009), Н. А. Бачинської (2018), Н. М. Березюк (2000), В. С. Бабич (2005) та ін. Аналізуючи становлення та розвиток бібліотечно-інформаційної освіти в Україні загалом, зазначені автори коротко характеризували й підготовку бібліотекарів вищої категорії у 20-х рр. ХХ ст. Діяльність Н. Я. Фрідьєвої як однієї з фундаторів вищої бібліотечної освіти висвітлена в науковому довідку Н. М. Кушнарєнко (2015). Окремі моменти підготовки бібліотекарів вищої категорії подано в нашій розвідці (Бабкова, 2023). Тому становлення системи вищої бібліотечної освіти другої половини 20-х рр. ХХ ст. не набуло ґрунтовного та комплексного дослідження.

Мета статті — на основі аналізу наявних історіографічних досліджень та архівних джерел охарактеризувати процес підготовки фахівців бібліотечного профілю на базі факультету політичної освіти Харківського інституту народної освіти імені О. О. Потебні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічні та культурні зміни, що відбувалися в першій половині 20-х рр. ХХ ст., призвели до зміни бібліотечної мережі на теренах України, трансформували завдання бібліотек та їх комунікацію з відвідувачами. Повноцінне забезпечення потреб тогочасного суспільства потребувало наявності висококваліфікованих фахівців, які відповідали вимогам часу. Бібліотечні курси, що функціонували в різних регіонах України з початку ХХ ст., не задовольняли наявні запити. Відповідно, постало питання запровадження вищої бібліотечної освіти. Перша спроба готувати бібліотекарів вищої категорії силами закладу вищої освіти належить до 1921 р., коли на базі Одеського інституту народної освіти почав роботу музейно-архівно-бібліотечний відділ. Але скрутне фінансове становище, незабезпеченість організаційно-навчального процесу, відсутність кваліфікованого викладацького штату — усе це призвело до закриття відділу і переводу студентів до інших факультетів інституту (Левченко, 2010, с. 122–123). Лише через 4 роки потреба в підготовці бібліотекарів вищої категорії здобула підтримку на державному рівні. Постановою Народного комісаріату освіти Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі — НКО УРСР) від 9 червня 1925 р. було передбачено: «визнати за

потрібну організацію факультету Політосвіти з 3-річним викладанням при Харківському Інституті Народної освіти в 1925/26 уч. р. поставивши перед відповідними органами питання про включення факультету Політосвіти в бюджет 1925/26 року» (Витяги з протоколів засідань Колегії Наркомосу, 1925, с. 20). Після отримання всіх необхідних погоджень від Ради народно-го господарства, Народного комісаріату внутрішніх справ, Народного комісаріату охорони здоров'я, Народного комісаріату Робітничо-Селянської інспекції, Народного Комісаріату праці, НКО УРСР 12 вересня 1925 р. прийняв постанову № 2981 «Про утворення факультету Політосвіти при ХІНО», у якій обґрунтовувалася необхідність відкриття зазначеної інституції саме в Харкові (Про відкриття факультету Політосвіти при ХІНО). Саме цей документ ліг в основу офіційної постанови № 47/394 від 17 вересня Ради народних комісарів УРСР «Про утворення факультету політосвіти при ХІНО» (Витяг з протоколу № 47/394), згідно з якою у структурі ХІНО з 1925/26 н. р. розпочинала діяльність нова одиниця — факультет політичної освіти (далі — ФПОЛО), на базі якого передбачалася і підготовка бібліотечних спеціалістів вищої кваліфікації. Зважаючи на те, що офіційна постанова була прийнята після опублікування правил вступу до закладів вищої освіти на 1925/26 н. р. в «Бюлетені Народного Комісаріату Освіти», інформація щодо ФПОЛО оприлюднювалася на шпальтах іншої періодики — газетах «Вісті ВУЦК», «Народний вчитель», «Наш шлях» (Факультет Політосвіти при Хар. ІНО, 1925, Червень; До перепідготовки політосвітніх робітників села, 1925, Вересень; Поширення Харківського Інституту Народної Освіти, 1925, Вересень; Справки. Різне, 1925, Жовтень; Факультет Політосвіти Харківського ІНО, 1925, Жовтень). За браком часу, не були чітко виписані вимоги вступу на новостворений факультет. Упродовж усього існування ФПОЛО головними вимогами до майбутніх студентів були: віковий ценз від 20 до 32 років, наявність 1 року політосвітнього стажу (для партійних абітурієнтів) або 3-й досвід роботи в громадській або політосвітній сфері та рекомендація від Інспектури окружної політичної освіти (для безпартійних). Обов'язковими умовами для вступу було володіння українською мовою та мінімальна підготовка із соціально-економічних дисциплін. Усі майбутні студенти забезпечувалися гуртожитком та стипендією (Березюк, 2000, с. 32; Проект умов прийому на факполітосвіти при ХІНО на 1926/1927 учб. рік; Правила прийому до Факультету Політосвіти при Харківському ІНО на 1927/28 рік, с. 18; Правила прийому до факультету Політосвіти Харківського ІНО на 1928–29 рік). Усі 41 округ України та Автономна Молдавська Радянська Соціалістична Республіка направляли від 1 до 3 попередньо відібраних і затверджених кандидатів, які на основі вступних іспитів ставали студентами ФПОЛО (Округи, куди адресовані відношення; 4574, Правила

прийому до факультету Політосвіти Харківського ІНО на 1927/28 рік; Розкладка місць до Факультету Політосвіти ХІНО на 1929/30 рік). В архівних документах містяться відомості про цілеспрямоване направлення співробітників на навчання до ХІНО. Наприклад, Харківська державна бібліотека імені В. Г. Короленка 1927 р. делегувала свого співробітника Сиркіна, а Ізюмська округова бібліотека — Бердичевського (Факультету Політосвіти ХІНО. Приймальна комісія; Звернення А. Бердичевського до Бібінспектури УПО). Бажання стати бібліотекарем задовольнялося й шляхом переведення з інших вузів. Зокрема, таким правом скористався у 1927 р. С. Я. Коса, котрий змінив Дніпропетровський інститут народної освіти на бібліотечну секцію ФПОЛО (Протокол № 37 Засідання Правління Харківського ІНО).

Становлення нового факультету супроводжувалося не лише корегуванням правил прийому нових студентів — майбутніх працівників політосвітньої сфери, а й пошуком оптимального навчального плану, який задовольняв би їхні потреби. З іншого боку, слабка підготовка студентів з географії, математики, фізики та хімії потребувала змін у викладанні цих дисциплін студентам ФПОЛО. Якщо навчальний план 1915/26 н. р. передбачав трирічне навчання на міському та сільському відділі (9 триместрів, 42 тижні, 50 годин на тиждень) із розподілом на професійну підготовку з другого року, то починаючи з 1926/27 н. р. в планах зафіксовано чотирирічний термін навчання (12 триместрів, 39 тижнів, 36 годин на тиждень), з профілізацією на третьому та четвертому році (Протокол № 18 Засідання Правління Харківського ІНО 1926; Доповідна записка про зміну в учбовому плані Факультету Політосвіти Харківського Інституту Народної Освіти; Зотін 1926, с. 78–80, Зільберштейн, 1926, с. 126–130; Учбовий план секції бібліотекознавства на ФПО ХІНО) (див. таблицю 1).

Табл. 1

Навчальний план ФПОЛО з розрахунком на 36 тижневих годин

1 курс				
Назва дисципліни	Розрахунок на 36 тижневих годин			
	Усього	1 трим.	2 трим.	3 трим.
Хімія у зв'язку з технікою	12	6	6	-----
Фізика у зв'язку з технікою	10	-----	4	6
Математика	12	4	4	4
Економічна географія	16	10	6	-----
Історія Заходу	22	8	6	8
Українська мова	12	4	2	6
Іноземна мова	6	2	2	2
Основи Політосвіти	6	-----	2	4
Політосвітня практика	6	-----	2	4

Допризовна підготовка	6	2	2	2
	108	36	36	36
2 курс				
Основи астрономії та геології	12	4	4	4
Біологія	14	4	6	4
Математика	8	8	-----	-----
Історія Сходу	8	8	-----	-----
Історія України та Росії	14	4	4	6
Політична економія	22	-----	12	10
Форми та методи політосвітньої роботи	12	4	4	4
Політосвітня практика	6	-----	2	4
Допризовна підготовка	6	2	2	2
Іноземна мова	6	2	2	2
	108	36	36	36
3 курс				
Політична економія	8	8	-----	-----
Історія партії	14	4	6	4
Економічна політика	12	6	6	-----
Профспілковий рух	4	-----	-----	4
Основи статистики	4	-----	-----	4
Наука про поведінку людини	8	-----	4	4
Форми та методи політосвітньої роботи	12	4	4	4
Іноземна мова	6	2	2	2
Допризовна підготовка	6	2	2	2
Заняття за секціями	34	10	12	12
	108	36	36	36
4 курс				
Історичний матеріалізм	18	10	8	-----
Радянське право	10	-----	4	6
Кооперація	6	-----	-----	6
Соціологія мистецтва	4	-----	-----	4
Література	8	4	4	-----
Форми та методи політосвітньої роботи	12	4	4	4
Антирелігійна пропаганда	4	4	-----	-----
Виробнича пропаганда	2	-----	2	-----
Фізична культура та санітарна пропаганда	2	-----	-----	2
Допризовна підготовка	6	2	2	2
Заняття за секціями	36	12	12	12
	108	36	36	36

Гуманітарну та технічну підготовку студентів факультету забезпечували такі знані фахівці, як В. Д. Коряк, В. С. Зборовець (українська мова та література), Д. С. Шапіро (біологія), Є. С. Хотинський, Г. Р. Віногоров (хімія), А. О. Слущкін (фізика), М. М. Пакуль (історія), М. С. Волобуїв, А. І. Зільберштейн (політосвітні дисципліни). Викладання навчальних дисциплін відбувалося виключно українською мовою, російськомовне навчання дозволялося як виняток і за попередньої офіційної згоди НКО УРСР.

Рішенням правління ХІНО від 17 червня 1927 р. деканат ФПОЛО відмовлявся від роздільної підготовки студентів як працівників політосвітньої сфери для міста та села. З 1927/1928 н. р. розподіл на спеціалізації відбувався за формою роботи; тобто для студентів 3 курсу розпочиналася реальна підготовка до роботи в бібліотечній сфері (Протокол № 23 Засідання Правління Харківського ІНО). Головне завдання книжково-бібліотечної секції полягало: «у підготовці робітників-керівників книжково-бібліотечної роботи (інспекторів, методистів), завідувачів окружними бібліотеками й робітників державних політосвітніх бібліотек» (Професія політосвітника). Здобувачі вищої освіти, які закінчували секцію, отримували кваліфікацію бібліотекаря всіх типів, організатора (методиста) бібліотечної роботи, інспектора бібліотечної роботи, завідувача бібліотекою. На посаду керівника бібліотечної секції та для забезпечення викладання курсу «Бібліотечна робота» НКО УРСР з Одеси викликала Л. Р. Когана, який з 1 жовтня 1927 р. був затверджений штатним викладачем ФПОЛО (Витяг з розпорядження Управління Профосвіти 20 липня; Витяг з розпорядження Управління Профосвіти 27 липня) (див. рисунок 1).

У 1928/1929 н. р., у зв'язку з переходом Л. Р. Когана до іншого закладу вищої освіти і від'їзду з Харкова, НКО УРСР з Києва запросило Н. Я. Фрідьєву та Д. Н. Ігудесман. Протоколом Правління ХІНО від 14 вересня 1928 р. Н. Я. Фрідьєву призначили керівником бібліотечної секції та штатним викладачем бібліотечної роботи, а Д. Н. Ігудесман — штатним викладачем бібліотечної роботи (Протокол № 30 Засідання Правління Харківського ІНО; Протокол № 31 Засідання Правління Харківського ІНО) (Рис. 2, 3). 24 жовтня 1928 р. Кваліфікаційна комісія при Державному науково-методичному комітеті НКО УРСР затвердила рішення Правління ХІНО, і з 2 листопада викладачки приступили до навчального процесу (Витяг з протоколу ч. 22 Засідання Кваліфікаційної Комісії при ДНМК).

Майбутні бібліотекарі вищої категорії займалися планом, розрахованим на 3 та 4 курс навчання (Зільберштейн, 1926, с. 129–130) (див. таблицю 2).

Рис. 1. Л. Р. Коган — перший очільник книжково-бібліотечної секції ФПОЛО

Рис. 2. Н. Я. Фрідьєва — другий очільник бібліотечної секції ФПОЛО

Рис. 3. Д. Н. Ігудесман — викладач бібліотечної секції

Табл. 2.

Навчальний план книжково-бібліотечної секції ФПОЛО

3 курс				
Назва дисципліни	7 трим.	8 трим.	9 трим.	Всього
Історія бібліотеки та книги	4	-----	-----	4
Система та становлення бібліотечного будівництва в УСРР та РСФРР	2	-----	-----	2
Методика бібліотечної справи (пропаганда книги, зміст форми та методи роботи з читачем, вивчення читача, керівництво читанням)	4	6	6	16
Бібліотечна техніка та НОП у ній, елементи техніки	-----	6	4	10
Додаткова практика	-----	-----	2	2
	10	12	12	34
4 курс				
Назва дисципліни	10 трим.	11 трим.	12 трим.	Всього
Методика бібліотечної справи	2	2		4
Бібліотечна робота з дітьми та підлітками		4		4
Пересувна робота	2			2
Бібліографія та вивчення книги	4	2		6
Бібліографічні огляди літератури				
а) суспільствознавство (перевірка, радянське будівництво)		3		3
б) природознавство			2	2
в) прикладні науки			2	2
г) художня література		1	2	3
г) дитяча література			2	2
Комплектування книги	2			2
Книжково-газетне виробництво	2			2
Позабібліотечні форми поширення книги			2	2
Додаткова практика			2	2
	12	12	12	36

За науковим підходом, підготовка бібліотекарів передбачала викладання двох циклів: книгознавства та бібліотекознавства, які розподілялися на 7–12 триместр (Бібліотечна робота. Учбовий план; Учбовий план секції бібліотекознавства на ФПО ХІНО) (див. таблицю 3).

Цикловий навчальний план ФПОЛО

1. Книгознавство	2. Бібліотекознавство
1.1. Книгодрукування	2.1. Побудова бібліотечного приміщення та його утримання.
1.2. Книгоописання	2.2. Обробка книги в бібліотеці: а) класифікація; б) каталогізація; в) інвентар; г) розстановка.
1.3. Книгорозповсюдження	2.3. Обслуговування читача в бібліотеці: а) абонемент; б) читальня; в) довідкова робота; г) пересувна робота; г) книгоношество.
1.4. Книговикористання	2.4. Облік роботи в бібліотеці: а) статистика; б) звітність.
1.5. Історія книги	2.5. Принципи комплектування.
	2.6. Пропаганда книги, її види та форма. Бібліотечна суспільність.
	2.7. Керування читанням: а) рекомендація індивідуальна; б) гуртки; в) самоосвітня робота; г) робота з газетою; г) керування дитячим читанням.
	2.8. Методика роботи над книгою.
	2.9. Вивчення читача.
	2.10. Палітурна справа.
	2.11. Професійні питання.

Розподіл курсів за триместрами

Дисципліни	7 трим.	8 трим.	9 трим.	10 трим.	11 трим.	12 трим.
Книгознавство	1. Книгодрукування 2. Книгописання	1. Книгописання. -----	1. Книгописання. 2. Книгорозповсюдження.	1. Книгорозповсюдження -----	1.---- 2.----	1.---- 2.---
Бібліотекознавство	1. Задачі й мета бібліотечної справи. 2. Побудова бібліотечного приміщення. 3. Обробка книги в бібліотеці. 4. Методика роботи з книгою	1. Обробка книги. 2. Обслуговування читача. 3. Методика роботи над книгою.	1. Обробка книги. 2. Обслуговування читача. 3. Облік роботи. 4. Пропаганда книги.	1. Обслуговування читача. 2. Принципи комплектування. 3. Керування читачами. 4. Вивчення читача.	1. Керування читачами. 2. Вивчення читача. 3. Палітурна справа.	1. Керування читачами. 2. Вивчення читача. 3. Професійні питання.

Викладання зазначених вище дисциплін забезпечували фахівці бібліотечної секції і позаштатні викладачі: «Бібліографія та вивчення книги» — М. О. Габель, «Книгорозповсюдження» — М. П. Нечаєв, «Методику бібліотечної справи», «Вивчення читача», «Зміст, форми та методи роботи з читачем», «Комплектування книги» — Н. Я. Фрідьева, «Методика бібліотечної справи», «Пересувна робота», «Пропаганда книги, її види та форми. Історія книги», «Бібліотечна техніка та НОП у ній, елементи техніки» — Д. Н. Ігудесман (Майборода, 1979).

Крім того, для якісної підготовки до лекційних та семінарсько-практичних занять при кабінеті політосвітньої роботи діяла бібліотека ФПОЛО.

З 10 вересня по 5 жовтня 1926 р. бібліотека Центрального кабінету політосвітробітника Управління політичної освіти НКО УРСР передала факультету 1490 примірників різнопланової літератури: навчальних посібників і підручників з усіх галузей знань, художньої літератури. Крім того, на утримання бібліотеки ФПОЛО надійшли 824 діапозитиви історичної та соціально-економічної тематики, 199 різнопланових речей, необхідних для навчального процесу: інструменти для фізичних та хімічних дослідів, географічні й історичні карти, діаграми та ін. Від імені ФПОЛО — акти прийому, завірені завідувачем бібліотеки М. Пумп'янською (Список книг, що передані Факультету ПОЛО). Однак у 1929 р. завідувачем бібліотеки факультету уже зафіксовано Г. О. Бооль (Протокол № 10 Засідання Правління Харківського ІНО).

Відповідно до Дальтон-плану, за яким з 1923 р. навчалися всі заклади вищої освіти, лекційна частина мала лише ознайомче спрямування, а самостійне освоєння матеріалу відбувалося лабораторно-дослідницьким методом. Значне місце займала практична підготовка, яка, згідно з «Інструкцією про практичну підготовку студентів факультету Політосвіти Харківського інституту народної освіти», упродовж усіх чотирьох років навчання розподілялася на роботу в місті та селі. На 1-му курсі вона проходила в межах курсу «Основи Політосвіти», на 2, 3 та 4-му — «Форми та методи політосвітроботи». Якщо на 1 та 2 курсах міська практика була організаційно-методична, то на 3 та 4 — суто спеціалізована. Бібліотечна практика передбачала групові та індивідуальні практичні заняття (наприклад, у галузі бібліотечної техніки). Заняття з книгознавства мали форму екскурсій до друкарень, видавництв і магазинів, заняття з бібліографії — самостійна форма роботи. Серед них: аналіз рекомендованих каталогів, складання типових списків за темами, підбір книг для певної мети, для індивідуального читача або для певних груп читачів. Практика у сфері бібліотекознавства передбачала: спостереження за роботою бібліотек різних типів (державних, наукових, міських, центральних, міських районних, профспілкових — клубних, пересувних сільських); самостійне проведення різних операцій і моментів бібліотечної політосвітньої та технічної роботи; проведення різних операцій в окремих бібліотеках; вивчення роботи дослідного характеру (в галузі вивчення інтересів читачів, дослідження книги і т. п.); виконання спеціальних графічних робіт (бібліотечний почерк, складання таблиць, діаграм, статистичних завдань, картограм, плакатів тощо).

Практичні роботи з книгознавства полягали в ознайомленні з усіма елементами книги; з процесом друкування книг і газет; у ґрунтовному ознайомленні з бібліографічними довідниками та підручниками з різних галузей знань, з видавничими каталогами, бібліографічними відділами різних журналів і словників; ознайомленні з основами видавничої справи і кон'юнктурою книжкового ринку (вивчення планів видавництва, засобів калькуляції і принципів тиражу); ознайомленні з апаратом та способом розповсюдження книг (книжкові магазини, кіоски, ларьки, букіністи, книгоноші) (Інструкція про практичні роботи студентів факультету Політосвіти Харківського інституту народної освіти). Практичні навички відпрацьовувалися на базі бібліотеки ФПОЛО, кабінету бібліотекаря при Центральному кабінеті політосвітробітника, у найкращих бібліотеках Харкова (Левин, 1928).

Практична робота в селі відбувалася взимку після 1 триместру, на 2–4 курсах, і тривала 1 місяць. Її структура була аналогічна міській, тобто лише з 3 року навчання майбутні бібліотекарі ознайомлювались зі станом

бібліотечної справи на селі. Представники правління ХІНО дорікали керівництву ФПОЛО, що сільська практика проходить кожного року в одних і тих же селах й округах. Декан І. П. Соловей констатував, що, наприклад, у галузі бібліотечної роботи факультет ставив собі за мету вивчення процесу роботи сільських бібліотек й інтересів читача-незаможника, але ця галузь не була глибоко вивчена студентами, оскільки спочатку бібліотеки приводили до ладу чи взагалі організовувались з нуля, а вже потім починалось вивчення їхньої роботи. Тому проведення практик в одних і тих місцях сприяло спостереженню за динамікою змін на селі та наданні реальної допомоги округам (Протокол № 33 Засідання Правління Харківського ІНО; Тези доповіді про підсумки практичних робіт на селі факультету Політосвіти Харківського ІНО).

Практична робота студентів відбувалася і в стінах ХІНО. Так у 1927/28 н. р. студенти бібліотечної секції під керівництвом Л. Р. Когана надавали допомогу щодо технічного налагодження роботи бібліотеки клубу «Червоний вчитель». Вони підбирали сучасну літературу, яка відповідала б інтересам читачів, створювали нові каталоги й інвентарні книги, брали участь у методичній роботі бібліотеки, її читального залу (Доповідь правління клубу «Червоний вчитель»).

Становленню майбутніх фахівців бібліотечної справи сприяла позачасна діяльність. На базі ФПОЛО діяли різноманітні гуртки: фото та радіо, української мови, літератури, математики. Студенти мали можливість розкрити таланти і в гуртках ХІНО (Відомості про роботу циклових / предметних / комісій; Культурбота ВУЗ'у). При Центральному кабінеті політосвітробітника працювали гуртки, участь у яких також брало студентство ФПОЛО: вивчення об'єкта політосвітньої роботи, вивчення сільської політосвітньої роботи, вивчення клубної роботи та вивчення інтересів читача (Таблиця циклових / предметових / комісій, що працювали в ХІНО).

Практичний досвід набувався шляхом участі в масовому житті інституту — урочистих вечорах, відкритих лекціях, доповідях, концертах, виставах тощо. Здобувачі ФПОЛО становили ядро співпраці із добровільними товариствами: МОДР («Міжнародна організація допомоги борцям революції»), ДД («Друзі дітей»), Лікнеп («Ліквідація неписьменності»), Аерохем («Товариство друзів авіаційної та хімічної оборони промисловості СРСР»), Озет («Товариство землевлаштування єврейських трудящих») тощо. Шефська робота студентів реалізовувалася в с. Охоче (нині — Старовірівська ТГ Красноградського району Харківської обл.). Силами студентів у 1926/1927 р. було відкрито місцеву бібліотеку, організовано вузол радіозв'язку. Шефство проводилося і серед підприємств м. Харкова: кондитерських фабрик «КОФОК» та імені Н. Крупської (нині — кондитерська фабрика «Харків'янка» та зруйнована фабрика Кромського); військових частин — 3-й

полк зв'язку, радіобатальйон, гарнізонна хлібопекарня. Студентство організувало та керувало гуртками української мови, драматичним, літературним, математичним, методичним, бібліотечним та ін. (Культурбота ВУЗ'У; Відомості про роботу циклових / предметних / комісій).

Значне навчальне та позанавчальне навантаження призводило до великого відтоку студентів: за власним бажанням і у зв'язку з неуспішністю, переходом до інших факультетів ХІНО чи закладів вищої освіти СРСР. Крім того, з 1928/29 н. р. в ХІНО розпочалися ідеологічні чистки, тому деяких студентів ФПОЛО відраховували за «неправильне» соціальне походження та забезпечення (Протокол № 17 Засідання Правління Харківського ІНО; Протокол № 37 Засідання Правління Харківського ІНО). Незважаючи на це, 30 червня 1929 р. ФПОЛО здійснив перший випуск бібліотекарів вищої категорії і країна отримала 30 висококваліфікованих спеціалістів (Список випускників бібфаку за час з 1928 по 1935) (див. таблицю 4).

Табл. 4.

Список випускників книжково-бібліотечної секції ФПОЛО 1929 р.

Прізвище, ім'я, по батькові		
Бутенко Н. Г.	Ландсман М. А.	Родборт Д. С.
Герасимова	Левенець Т. М.	Рютін І. І.
Гершовська П. Б.	Мазур Д. М.	Сисенко О. М.
Гриншпак С.	Мігельман М. М.	Солоків Д. І.
Гроденчик Є. Р.	Новиків В. А.	Тульчина Л. М.
Дем'яненко Є. Я.	Пантелеєв А. М.	Уманська П. А.
Дубинська С. О.	Пашко Д. К.	Уманська Р. А.
Епштейн	Попов Б. А.	Фінкельштейн Л. Я.
Кисіль Т. К.	Похітун О. К.	Черненко О. Г.
Коробкіна Є. Г.	Рідник З.	Щерба А. І.

Наступні випуски бібліотекарів вищої категорії відбувались уже на базі наступників ФПОЛО, адже після тривалих пошуків оптимального рішення, 10 вересня 1929 р. Постановою Ради Народних Комісарів УСРР № 41/645 було вирішено: «реорганізувати факультет політосвіти Харківського ІНО в окремий інститут політосвіти» (Протокол № 41/645 засідання Ради Народних Комісарів УСРР). Хоча в організаційно-навчальній частині новий інститут був абсолютно відокремленим від ХІНО, фінансове забезпечення було спільним до жовтня 1929 р. (Звернення декана факультету політосвіти до НКО; До Харківського ІНО від Упрофосвіти). Адже, відповідно до постанови НКО УСРР «Про контингент наборів до ВУЗ'ів на 1929/1930 р.», Інститут політосвіти вважався окремою структурною одиницею ХІНО (Про контингент набору до ВУЗ'ів на 1929–30 р.) Але, до початку наступного бюджетного року, Інститут політичної освіти підпорядковувався ХІНО.

Висновок. Підготовка бібліотекарів вищої категорії на території України нерозривно пов'язана з Харківським інститутом народної освіти імені О. О. Потебні. Безпосередня підготовка фахівців бібліотечної справи відбувалася на факультеті політосвітньої роботи. Розроблений навчальний план забезпечував ознайомлення із широким спектром дисциплін соціально-економічного напрямку. Окрема увага приділялася питанням історії бібліотечної справи, книгознавства та бібліотекознавства. Навчання майбутніх спеціалістів забезпечувалося силами знаних фахівців: Л. Р. Когана, Н. Я. Фрідьєвої та Д. Н. Ігудесман. Здобути теоретичні знання реалізовувалися під час практичної роботи на території міст і в сільській місцевості. Під час таких робіт, доволі часто, студенти ставали ініціаторами та організаторами бібліотечної мережі загалом. Таким чином, реалізовувався принцип єдності теорії й практики, що сприяв становленню кваліфікованих фахівців бібліотечної справи. У результаті реорганізації факультету політичної освіти в повноцінний інститут процес підготовки бібліотекарів вищої категорії набув ширших масштабів. Відповідно, перспективами подальшого дослідження є вивчення підготовки кваліфікованих фахівців бібліотечної сфери на базі Інституту політичної освіти.

Список посилань

- Бабич, В. (2005). До проблеми підготовки кадрів бібліотечно-інформаційної сфери. *Бібліотечна планета*, 2, 5–11.
- Бабкова, Н. (2023). Підготовка фахівців бібліотечного профілю на базі факультету політичної освіти Харківського інституту народної освіти імені О. Потебні. В Н. Рябуха та ін. (Ред.), *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку, Матеріали міжнародної наукової конференції, м. Харків, 22–23 листопада 2023 р.*, 200–202. ХДАК.
- Бачинська, Н. А. (2018). Бібліотечно-інформаційна освіта в Україні: етапи розвитку та характерні ознаки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 57–67.
- Березюк, Н. (2000). Бібліотечна освіта в Україні (сторінки історії). *Бібліотечний вісник*, 1, 32–35.
- Бібліотечна робота. Учебовий план* (1927). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 804, Арк. 99–100), Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Київ Україна (далі ЦДАВО).
- Витяг з протоколу № 47/394 засідання Ради Народних Комісарів УРСР* (1925, 17 вересня). Ф. 2. «Кабінет Міністрів України, мм. Харків, Київ» (Оп. 4, Спр. 1362, Арк. 15), ЦДАВО.
- Витяг з протоколу ч. 22. Засідання Кваліфікаційної Комісії при ДНМК* (1928, 24 жовтня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4574, Арк. 262), ЦДАВО.

- Витяг з розпорядження Управління Профосвіти* (1927, 20 липня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4574, Арк. 86), ЦДАВО.
- Витяг з розпорядження Управління Профосвіти* (1927, 27 липня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4574, Арк. 130), ЦДАВО.
- Витяги з протоколів засідань Колегії Наркомосу. З протоколу Ч. 15. 3 9/VI 1925 р. (1925). *Бюлетень Народного Комісаріату Освіти УСРР*, 6 (11), 20–21.
- Відомості про роботу циклових / предметних / комісії* (1925). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 170, Арк. 18 зв), ЦДАВО.
- До перепідготовки політосвітніх робітників села (1925, 1 вересня). *Наш путь*, 1. *До Харківського ІНО від Упрофосвіти* (1929, 23 вересня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4583, Арк. 244), ЦДАВО.
- Доповідна записка про зміну в учбовому плані Факультету Політосвіти Харківського Інституту Народної Освіти* (1926, 12 січня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4570, Арк. 2), ЦДАВО.
- Доповідь Правління клубу «Червоний вчитель»* (1928, 6 квітня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4571, Арк. 304), ЦДАВО.
- Звернення А. Бердичевського до Бібінспектури УПО* (1929, 24 січня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4583, Арк. 163), ЦДАВО.
- Звернення декана факультету політосвіти до НКО* (1929, 28 травня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4583, Арк. 222), ЦДАВО.
- Зільберштейн, А. (1926). Факультет Політосвіти Харківського ІНО. *Записки Харківського інституту народньої освіти ім. О. О. Потебні*, 1, 119–133.
- Зотін, М. (1926). *Педагогічна освіта на Україні*. Державне видавництво України.
- Інструкція про практичні роботи студентів факультету Політосвіти Харківського інституту народної освіти* (1927). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4571, Арк. 190–191), ЦДАВО.
- Культуробота ВУЗ'у* (1927). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 804, Арк. 101–102), ЦДАВО.
- Кушнарєнко, Н. М., Соляник, А. А., Березюк, Н. М. (2015). Надія Яківна Фрідьєва — бібліотекознавець, педагог, фундатор вищої освіти. В Н. М. Кушнарєнко (Ред.). *Фрідьєва Надія Яківна: (до 120-річчя від дня народження)*. (с. 14–19). ХДАК.
- Левин, К. (1928). В Харькове. *Красный библиотекарь*, 2, 70.
- Левченко, В. В. (2010). *Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту*. ТЕС.

- Майборода, О. (1979). *Ф. 1. «Особові архівні фонди»* (Оп. 1-Л, Спр. 4159, Арк. 6, 8), Архів Харківської державної академії культури, Харків, Україна.
- Округи, куди адресовані відношення* (1925). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4583, Арк. 5–5зв), ЦДАВО.
- Поширення Харківського Інституту Народної Освіти. *Народний учитель* (1925, 22 вересня), 2.
- Правила прийому до Факультету Політосвіти при Харківському ІНО на 1927/28 рік (1927). *Бюлетень Народного Комісаріату Освіти УСРР*, 18, 17–19.
- Правила прийому до факультету Політосвіти Харківського ІНО на 1928–29 рік. (1928). *Освіта на Харківщині*, 9, 2–3.
- Правила прийому до факультету Політосвіти Харківського ІНО на 1927/28 рік* (1927). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4583, Арк. 109зв), ЦДАВО.
- Про контингент набору до ВУЗ'ів на 1929–30 р. (1929). *Бюлетень Народного Комісаріату Освіти УСРР*, 30, 3–8.
- Про утворення факультету Політосвіти при ХІНО* (1925, 12 вересня). Ф. 2. «Кабінет Міністрів України, м. Харків, Київ» (Оп. 4, Спр. 1362, Арк. 12), ЦДАВО.
- Проект умов прийому на факполітосвіти ХІНО на 1926/1927 учб. рік* (1926, 9 квітня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4583, Арк. 3), ЦДАВО.
- Протокол № 10 Засідання Правління Харківського ІНО* (1929, 1 березня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 9, Спр. 312, Арк. 69), ЦДАВО.
- Протокол № 18 Засідання Правління Харківського ІНО* (1926, 21 травня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 22, Арк. 21), ЦДАВО.
- Протокол № 18 Засідання Правління Харківського ІНО* (1929, 15 березня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 312, Арк. 49), ЦДАВО.
- Протокол № 23 Засідання Правління Харківського ІНО* (1927, 17 червня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4571, Арк. 153), ЦДАВО.
- Протокол № 30 Засідання Правління Харківського ІНО* (1928, 14 жовтня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4571, Арк. 363 зв), ЦДАВО.
- Протокол № 31 Засідання Правління ХІНО* (1928, 25 жовтня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4571, Арк. 365–366), ЦДАВО.
- Протокол № 33 Засідання Правління Харківського ІНО* (1926, 1 жовтня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, м. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4571, Арк. 68), ЦДАВО.

- Протокол № 37 Засідання Правління Харківського ІНО* (1928, 26 жовтня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4571, Арк. 394), ЦДАВО.
- Протокол № 41/645 засідання Ради Народних Комісарів УСРР* (1929, 10 вересня). Ф. 337. «Міністерство економіки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 1, Спр. 7697, Арк. 49), ЦДАВО.
- Протокол № 17 Засідання Правління Харківського ІНО* (1929, 19 квітня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 9, Спр. 312, Арк. 79), ЦДАВО.
- Професія політосвітника* (1927). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 804, Арк. 94), ЦДАВО.
- Розкладка місць до Факультету Політосвіти ХІНО на 1929/30 рік* (1929). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4583, Арк. 183), ЦДАВО.
- Соляник, А. А. (2009). Флагман бібліотечно-інформаційної освіти. *Вісник Харківської державної академії культури*, 27, 74–83.
- Список випускників Бібфаку за час з 1928 по 1935 рік* (1935). Ф. 1. «Особові архівні фонди» (Оп. 1. Спр. 1, Арк. 89), Архів Харківської державної академії культури, Харків, Україна.
- Список книг, що передані Факультету ПОЛО* (1926, 10 вересня–5 жовтня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 546, Арк. 13–72), ЦДАВО.
- Справки. Різне. (1925, 9 жовтня). *Вісті ВУЦВК*, 4.
- Таблиця циклових / предметових / комісій, що працювали у ХІНО* (1926). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 7, Спр. 131, Арк. 28), ЦДАВО.
- Тези доповіді про підсумки практичних робіт на селі факультету Політосвіти Харківського ІНО* (1928, 10 лютого). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4571, Арк. 260), ЦДАВО.
- Учбовий план секції бібліотекознавства на ФПО ХІНО* (1927). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 804, Арк. 96–98), ЦДАВО.
- Факультет Політосвіти при Хар. ІНО. (1925, 6 червня). *Народний учитель*, 4.
- Факультет Політосвіти Харківського ІНО. (1925, 13 жовтня). *Народний учитель*, с. 2.
- Факультет Політосвіти Харківського ІНО. (1925, 7 жовтня). *Вісті ВУЦВК*, с. 4.
- Факультету Політосвіти ХІНО. *Приймальна комісія* (1927, 18 серпня). Ф. 166. «Міністерство освіти і науки України, мм. Харків, Київ» (Оп. 6, Спр. 4583, Арк. 57), ЦДАВО.

References

- Babych, V. (2005). The problem of training personnel in the library and information sphere. *Bibliotechna planeta*, 2, 5–11. [In Ukrainian].
- Babkova, N. (2023). The training of library profile specialists at the faculty of political education of O. Potebnia Kharkiv Institute of Public Education.

- In N. Riabukha et al. (Eds.), *Cultural studies and Social communications: innovative strategies of development: materials of the international scientific conference, Kharkiv, November 22–23, 2023*, 200–202. Kharkiv State Academy of Culture. [In Ukrainian].
- Bachynska, N. A. (2018). Library and information education in Ukraine: development stages and characteristics. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 57–67. [In Ukrainian].
- Bereziuk, N. (2000). Library education in Ukraine (pages of history). *Biblioteknyi visnyk*, 1, 32–35. [In Ukrainian].
- Library work. Curriculum* (1926). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 804, Sh. 99–100), The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, Kyiv, Ukraine (hereinafter TsDAVO). [In Ukrainian].
- Extract from the protocol No. 47/394 of the Meeting of the Council of People’s Commissars of the USSR* (September 17, 1925). F. 2. “Cabinet of Ministers of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 4, F. 1362, Sh. 15), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Excerpt from the minutes of p. 22. Meeting of the Qualification Commission at the SSMC* (1928, October 24). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4574, Sh. 262), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Extract from the order of the Office of Professional Education* (1927, July 20). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4574, Sh. 86), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Excerpt from the order of the Office of Professional Education* (1927, July 27). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4574, Sh. 130), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Extracts from the minutes of the meetings of the Board of the People’s Commissariat of Education. From the protocol Part 15. From 9/VI 1925 (1925). *Biuletyn Narodnoho Komisariatu Osvity USRR*, 6 (11), 20–21. [In Ukrainian].
- Information on the work of the cycle / subject / commissions* (1925). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 170, Sh. 18zv), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The retraining of political workers of the village (September 1, 1925). *Nash put*, 1. [In Ukrainian].
- Kharkiv Institute of Public Education from the Department of Professional Education* (September 23, 1929). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4583, Sh. 244), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Report note on a change in the curriculum of the Faculty of Political Education of Kharkiv Institute of Public Education* (January 12, 1926). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4570, Sh. 2), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Report of the Board of the Red Teacher Club* (1928, April 6). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4571, Sh. 304), TsDAVO. [In Ukrainian].

- Address of A. Berdychevskiy to the Library Inspectorate of the Office of Professional Education* (January 24, 1929). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4583, Sh. 163), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Address of the Dean of the Faculty of Political Education to the People’s Commissariat of Education* (May 28, 1929). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4583, Sh. 222), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Zilbershtein, A. (1926). Faculty of Political Science of Kharkiv Institute of Public Education. *Zapysky Kharkivskoho instytutu narodnoi osvity im. O. O. Potebni, 1*, 119–133. [In Ukrainian].
- Zotin, M. (1926). *Pedagogical education in Ukraine*. State Publishing House of Ukraine. [In Ukrainian].
- Instruction on practical work of students of the Faculty of Political Science of Kharkiv Institute of Public Education* (1927). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4571, Sh. 190–191), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Cultural work of the university* (1927). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 804, Sh. 101–102), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Kushnarenko, N. M., Solianyuk, A. A., Bereziuk, N. M. (2015). Nadiia Yakivna Fridieva — librarian, teacher, founder of higher education. In N. M. Kushnarenko (Ed.), *Fridieva Nadiia Yakivna: (to the 120th anniversary of her birth)*. (pp. 14–19). Kharkiv State Academy of Culture.
- Levin, K. (1928). In Kharkiv. *Krasnyj bibliotekar’*, 2, 70. [In Ukrainian].
- Levchenko, V. V. (2010). *History of Odessa Institute of Public Education (1920–1930): positive experience of a failed experiment*. TES. [In Ukrainian].
- Maiboroda, O. (1979). *F. 1. “Personal archival funds”* (Op. 1-L, F. 4159, Sh. 6, 8), Archive of Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Districts where references letters were addressed* (1925). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4583, Sh. 5-5), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Distribution of Kharkiv Institute of Public Education. *Narodnyi uchytel* (1925, September 22), 2. [In Ukrainian].
- Rules for admission to the Faculty of Political Science at Kharkiv Institute of Public Education for 1927/28 (1927). *Biuletyn Narodnoho Komisariatu Osvity USRR, 18*, 17–19. [In Ukrainian].
- Rules of admission to the Faculty of Political Science of Kharkiv Institute of Public Education for the year 1928–29. (1928). *Osvita na Kharkivshchyni, 9*, 2–3. [In Ukrainian].
- Rules for admission to the Faculty of Political Science of Kharkiv Institute of Public Education for the year 1927/28* (1927). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4583, Sh. 109zv), TsDAVO. [In Ukrainian].
- About the contingent of recruitment to universities for 1929–30 (1929). *Biuletyn Narodnoho Komisariatu Osvity USRR, 30*, 3–8. [In Ukrainian].

- About the create of the Faculty of Political Education at Kharkiv Institute of Public Education* (1925, September 12). F. 2. "Cabinet of Ministers of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 4, F. 1362, Sh. 12), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The project of conditions for admission to Kharkiv Institute of Public Education for 1926/1927 year* (1926, April 9). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 6, F. 4583, Sh. 3), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The protocol No. 10 of the Meeting of the Board of Kharkiv Institute of Public Education* (March 1, 1929). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 9, F. 312, Sh. 69), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The protocol No. 18 of the Meeting of the Board of Kharkiv Institute of Public Education* (1926, May 21). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 6, F. 22, Sh. 21), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The protocol No. 18 of the Meeting of the Board of Kharkiv Institute of Public Education* (March 15, 1929). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 6, F. 312, Sh. 49), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The protocol No. 23 of the Meeting of the Board of Kharkiv Institute of Public Education* (1927, June 17). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 6, F. 4571, Sh. 153), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The protocol No. 30 of the Meeting of the Board of Kharkiv Institute of Public Education* (1928, October 14). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 6, F. 4571, Sh. 363zv), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The protocol No. 31 of the Meeting of the Board of Kharkiv Institute of Public Education* (1928, October 25). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 6, F. 4571, Sh. 365–366), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The protocol No. 33 of the Meeting of the Board of Kharkiv Institute of Public Education* (1926, October 1). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 6, F. 4571, Sh. 68), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The protocol No. 37 of the Meeting of the Board of Kharkiv Institute of Public Education* (1928, October 26). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 6, F. 4571, Sh. 394), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The protocol No. 41/645 of the Meeting of the Council of People's Commissars of the USSR* (1929, September 10). F. 337. "Ministry of Economy of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 1, F. 7697, Sh. 49), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The protocol No. 17 of the Meeting of the Board of Kharkiv Institute of Public Education* (April 19, 1929). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 9, F. 312, Sh. 79), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The profession of a political educator* (1927). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 6, F. 804, Sh. 94), TsDAVO. [In Ukrainian].
- The number of seats at the Faculty of Political Science of Kharkiv Institute of Public Education for the year 1929/30* (1929). F. 166. "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv" (Op. 6, F. 4583, Sh. 183), TsDAVO. [In Ukrainian].

- Solianyuk, A. A. (2009). The flagship of library and information education. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 27, 74–83. [In Ukrainian].
- List of graduates of the Library Faculty from 1928 to 1935* (1935). F. 1. “Personal archival funds” (Op. 1. F. 1, Sh. 89), Archive of Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- List of books transferred to the Faculty of Political Education* (1926, September 10 — October 5). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, mm. Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 546, Sh. 13–72), TsDAVO. [In Ukrainian].
- References. Different. (1925, October 9). *Visti VUTsVK*, 4. [In Ukrainian].
- The table of cyclical / subject / commissions that worked in the Kharkiv Institute of Public Education* (1926). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 7, F. 131, Sh. 28), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Abstracts of a report on the results of practical work in the countryside of the Faculty of Political Education of Kharkiv Institute of Public Education* (1928, February 10). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4571, Sh. 260), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Curriculum of the Library Science Section at the Faculty of Political Education of Kharkiv Institute of Public Education* (1927). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 804, Sh. 96–98), TsDAVO. [In Ukrainian].
- Faculty of Political Education at Kharkiv Institute of Public Education. (1925, June 6). *Narodnyi uchytel*, 4. [In Ukrainian].
- Faculty of Political Science, Kharkiv Institute of Public Education. (1925, October 13). *Narodnyi uchytel*, 2. [In Ukrainian].
- Faculty of Political Science of Kharkiv Institute of Public Education. (1925, October 7). *VUTsVK's News*, p. 4. [In Ukrainian].
- Faculty of Political Science of Kharkiv Institute of Public Education. Reception Committee* (1927, August 18). F. 166. “Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, Kyiv” (Op. 6, F. 4583, Sh. 57), TsDAVO. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 06.03.2024